

ABDULLA AVLONIY ADABIY ME'ROSLARIDA YOSHLARNING O'RNI

Nurullayeva Durdona Davron qizi
Qarshiboyeva Baxtigul Akbar qizi
Razzoqov Husniddin Rustambek o'gli
Ollomurodova Feruza G'ovsddinovna

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8348130>

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asr oxiri XX asr boshidagi o'zbek milliy madaniyatining mashhur vakillaridan biri ma'rifatparvar shoir, dramaturg, jurnalist, olim, davlat va jamoat arbobi Abdulla Avloniy ma'naviy va ma'rifiy merosining yosh avlod tarbiyasidagi o'rni masalasi atrofliha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim-tarbiya, jadidchilik, amaliy ma'rifatchilik, ma'rifatparvar adib.

Avloniy insonlarni xalq tilining tuganmas manbalaridan keng foydalanishga, uning boyligini yanada o'stirishga, uni qadrlashga chaqiradi. Bu da'vat bugungi kun yoshlari tarbiyasida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Demak ma'rifatparvar shoirning "Turkiy Guliston yoxud axloq" asarini qancha o'qib o'rgansak, tahlil va tadqiq etsak shuncha oz. Avloniyning ma'rifatparvarlik va milliy uyg'onish g'oyalarini kuylagan dastlabki she'rlari o'zbek milliy uyg'onish davri adabiyotining hamisha bebaho mulki bo'lib keldi. U bu turkumga mansub she'rlarida o'zbek mumtoz adabiyotidagi she'riy shakllarni katta ijtimoiy mazmun, ma'rifatparvarlik g'oyalari, hajviy ruh va xalqona ohanglar bilan boyitdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 1-oktabr – O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqida ta'kidlaganidek, 20 asr boshlarida "Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Ubaydulla Xo'jaev, Abdurauf Fitrat, Ibrat domla, Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Ashurali Zohiriy, Hoji Muin va boshqa yana yuzlab ulug' insonlar milliy uyg'onish va millatparvarlik harakatining oldingi saflarida turdilar. Ular yangi usul maktablari bilan bir qatorda, odamlarning dunyoqarashi va turmush tarzini o'zgartirishga qaratilgan gazeta-jurnallar, nashriyot va kutubxonalar, teatrlar tashkil etdilar. Ming afsuski, jadid bobolarimiz o'z oldiga qo'ygan ezgu maqsadlarni amalga oshirishga mavjud vaziyat, ijtimoiy tuzum yo'l bermadi. Ma'rifat fidoyilari o'sha davrning turli johil kimsalarining tuhmat-malomatlariga duchor bo'ldilar. Avval chor hukumati, keyinchalik sovet hukumati ularni ayovsiz quvg'in va qatag'on qildi. Shu tariqa milliy uyg'onish va taraqqiyot harakati el-yurtimiz uchun armon bo'lib qoldi"(1). Shulardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, o'sib kelayotgan yosh avlodni milliy g'oya ruhida tarbiyalashda, ularga ma'rifatparvarlik, insonparvarlik g'oyalarini singdirishda Abdulla Avloniyning boy ma'naviy-ma'rifiy merosi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ma'rifatparvar adib o'z vaqtida millat kelajagi bo'lgan yoshlar tarbiyasiga, ayniqsa, ularning ma'naviya-axloqiy qiyofasini umuminsoniy qadriyatlarga mos qilib tarbiyalashga alohida e'tibor qaratgan edi. Uning ta'kidlashicha, inson yoshligidan boshlab yaxshi tarbiya topib, yuksak ma'naviy fazilatlarga ega bo'lib, buzuq xulqlardan saqlanib o'sgan bo'lsa, baxtiyor va osuda hayot kechiradi, o'ziga, oilasiga, jamoasi, xalqi, millat va Vataniga behad katta naf keltiradi. Bu fikrlar ayni paytda har birimiz uchun dasturil amal bo'lib xizmat qilmog'i zarur.

XULOSA Axloqiy didaktik mazmundagi “Turkiy Guliston yoxud axloq” darsligi (1913) XX asr boshlari ijtimoiy pedagogik fikr taraqqiyotida alohida o‘rin egalladi. Unda tarbiya va axloq masalalari birinchi marotaba XX asrning talab va ehtiyojlari nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Avloniy xulqlarni an’anaviy yaxshi va yomonga ajratar ekan, mulohazalarini Gippokrat, Platon, Aristotel, Sa’diy Sheroziy, Bedil fikrlari bilan dalillagan holda zamonaviylikni asosiy mezon qilib oladi. Adib Vatan muhabbatini uning uchun kurashmoqni eng yaxshi insoniy xulqlardan hisobladi. “Vatan. Har bir kishining tug‘ulub o‘skan shahar va mamlakatini shul kishining vatani deyilur. Har kim tug‘ulgan, o‘sgan yerini jonidan ortiq suyar”.

Ma’rifatchilik va ijtimoiy mavzu Avloniy ijodida markaziy o‘rin egallaydi. Ma’rifatparvar adib ilm-fanning fazilatlarini har tomonlama ochib berishga harakat qiladi. “Maktab”, “maorif”, “ilm”, “fan” kabi tushunchalar adib merosida ezgulik va taraqqiyotning betimsol ramzi, obrazi darajasiga ko‘tarilgan, “jaholat” va “nodonlik” esa zulmat yovuzlik timsoli sifatida talqin qilinadi.

Abdulla Avloniyning milliy ma’naviyatimiz va madaniyatimiz tarixidagi o‘rni haqida gap ketganda, ikki jihatini alohida ta’kidlash zarur: pedagogik faoliyati va adabiy badiiy ijodi. Uning pedagogik faoliyati, ta’lim-tarbiya haqidagi fikrlari XX asrning boshlarida yangi bosqichga ko‘tarilgan ma’rifatparvarlikning xususiyatlarini belgilashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

References:

1. Абдулла Авлоний. Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ. – Т.: Ўқитувчи, 1992, 28-бет.
2. Абдулла Авлоний. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. Т.: –Ўқитувчи||, 1992. 3. Авлоний Абдулла. Танланган асарлар. Икки жилдлик. 2-жилд. –Т., Маънавият, 1988. 93-б.
3. Бегали Қосимов, Шухрат Ризаев. –Абдулла Авлоний (1878-1934) - <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/milliy-uygonish/begali-qosimov-shuhrat-rizaev-abdulla-avloniy-1878-1934/>